

τὰ πρόσωπά των ὅσον δύνανται σκυθρωπά. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ κλειδοκύμβαλον τῆς αἰθούσης εἶναι κλεισμένον, οὐδεμίαν διασκεδάσιν συγχωρεῖται, καὶ θεωροῦσι βεβήλωσιν τῆς Κυριακῆς ἐάν τις περιπατῇ εἰς τὰς ὁδοὺς ἐπὶ σκόπῳ διασκεδάσεως. Εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Boston εἶναι ἀπηχευμένον ὑπὸ τῆς Αστυνομίας καὶ τὸ νὰ καπνίζῃ τις τὴν Κυριακὴν.

Ἀμερικανὸς τις ἐκ τῆς ἐπαρχίας Μασσαχουσέτ, ἄνθρωπος πεπαιδευμένος καὶ καθ' ὅλα ἀξιώσιμος, κατοικεῖ ἐσχάτως εἰς τινὰ οἰκίαν ἐν ἣ κατοικεῖ καὶ ἑτέρα οἰκογένεια γνωστὴ μοι. Κυριακὴν τινὰ ἡ Κυρία αὕτη Μ. . . εἰσελθούσα εἰς τὴν αἴθουσαν, εὔρετόν Κύριον Η. . . καθήμενον ἐπὶ θρανίου, τὸ βλέμμα πρὸς τὰ κάτω ἔχοντα, τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, σκυθρωπὸν ὅσον δίδεται, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον βυθισμένον εἰς τὴν ἐσχάτην μελαγχολίαν. Πλησιάζουσα δὲ αὐτὸν περιπαθῶς

— Τί ἔχετε, Κύριε; ἠρώτησε. Μήπως σὰς συνέβη κανὲν δυστυχίμα;

— Κόρη μου, ἀπεκρίθη, βραδέως ἀνυψώσας τοὺς ὀφθαλμούς, λησμονεῖς ὅτι εἶμι Κυριακὴ!

Ἀλλ' ὅσον προχωρεῖ τις πρὸς μεσημβρίαν, τόσον ἡ αὐστηρότης αὐτῆς ἐλάττωται, μέχρις οὗ φθάνων εἰς Νέαν Ἀγγλίαν εὐρίσκει τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ λαὸς ἐξέρχεται εἰς τὰς ἐξοχάς, καὶ αἱ ὁδοὶ εἶναι πλήρεις εὐθόμου πλήθους. Ὑπελογίσθη ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Connecticut ὑπάρχει εἰς ἱερεῖς ἀνά ἑξακοσίας ψυχάς, εἰς δὲ Λουιζιάνην (τὴν νοτιοτάτην ἐπαρχίαν), εἰς ἱερεῖς ἀνά χιλίας ἑξακοσίας.

Ἀλλ' ὁ ζυγὸς οὗτος εἰς ὃν οἱ κληρικοὶ θέλουσι νὰ κρατῶσι τὸν λαὸν δὲν θέλει διαρκέσει ἐπὶ πολὺ, καὶ ἥδη πλείστα σημεῖα χαλαρώσεως φαίνονται. Ὁ Κήρυξ τοῦ Νεοβοράκου (New York Herald) εἶναι ὁ θερμότερος ὑπερασπιστὴς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, Νέαν ὸρκην, Βαλτιμόρ καὶ Σαιν Λούις διάφοροι συνελεύσεις (meetings) συνεκροτήθησαν, ὥπως ἀσφαλίσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν τοῦ νὰ διαθέτῃ κατὰ βούλησιν τὰς Κυριακάς του.

Ταξιδεύσαντες ὅλην τὴν νύκτα ἐφθάσαμεν τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης εἰς Albany, καὶ μετὰ πέντε ὥρας ἤμην ἐκ νέου εἰς Νεοβοράκον, θεωρῶν μετ' ἀπαραμίλλου εὐχαριστήσεως εἰσερχόμενον σηματολόγιστον τὸ ἐξ Εὐρώπης ἀτμόπλοιον, τὸ ὅποιον μετὰ τσαυτῆς ἀνυπομονησίας περιμένουσιν οἱ ἐγκαταλιπόντες εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον πατρίδα, γονεῖς καὶ φίλους, χάριν εὐτυχιστέρου μέλλοντος.

Ἐν Νεοβοράκῳ, τὴν 4 Αὐγούστου 1859.

Δ. Ν. ΜΗΟΤΑΣΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΤΗΟ

Ν. Κ. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ.

—000—

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΡΑΜΖΙΝΟΥ Ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωσίας ἐκ τῆς Γαλλικῆς, παραφθεμένης πρὸς τὸ Ῥωσικὸν πρωτότυπον ἀπὸ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΕΡΟΚΙΑΔΑ, Εἰς τόμους 12. Ἀθήναι 1856—1859.

Ἄν ἀληθὲς ἐστὶν ὅτι ἀπὸ τῶν ἔργων ἐκάστου ἀσφαλῶς κρίνονται αἱ κλίσεις καὶ διαθέσεις αὐτοῦ, δυνάμεθα ἐπίσης πρὸς τῶν πολιτῶν τὰ ἔργα ἐμβλέποντες νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῶν ῥοπῶν τοῦ ἔθνους· διότι, κατὰ Πλάτωνα, ἡ πόλις πολλαπλοῦς τίς ἐστὶν ἄνθρωπος. Εὐχαρίστως λοιπὸν προσβλέπομεν καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἣτις ἀπὸ τινος ἤδη χρόνου, τριετίας περίπου, φαίνεται ἀνακύπτουσα ὡς ἀπὸ τινος ναρκώσεως, ἣτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατέλαβεν αὐτήν. Οἱ παρ' ἡμῖν, ὀλίγιστοι ἔτι, δοκιμώτατοι εἰς πρωτοτύπου συγγραφὰς καταγίνονται, οἱ δὲ νέοι, ἀντὶ τοῦ κατατρίβειν τὸν καιρὸν εἰς μεταφράσεις μυθιστορημάτων, αὐτοὶ τ' ἐκφραυλίζομενοι καὶ τῆς πολιτείας τὰ ἥθη ἐκφραυλίζοντες, ἐπιδίδονται εἰς μεταφράσεις συγγραμμάτων σπουδαίων, αὐτοὶ τε διδασκόμενοι καὶ τοὺς ἄλλους φωτίζοντες.

Ἐν τοῖς τῶν νέων ἔργοις προεξάρχει ἀναντιρρήτως τὸ τοῦ Κ. Κροκιδᾶ καὶ διότι ὁ νέος ἡμῶν φίλος αὗτος ὡς ἡράκλειόν τινα δωδέκαθλον διεπλήθυνεν ἀγῶνα, δώδεκα τόμους ἀπνευστὶ μεταφράσας, οὐχὶ ἀτμηλῶς καὶ ἐπιτροχάδην, ὡς συνήθως ταῖς μεταφράσεσι συμβαίνει, ἀλλὰ πλουτίσας τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν δι' ἔργου πλείστου λόγου ἀξίου διὰ τὸ ἐπανθοῦν τῆς γλώσσης ἢ ἐχρήσατο, τῆς πολὺ μὲν τὸ γλαφυρὸν καὶ ὁμαλὸν ἐχούσης, ἥκιστα δὲ τὸ σκοτεινὸν ἢ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου εἰς τὸ χυδαῖκόν ὅρος μεταπίπτον, ὡς συνήθως τοῖς παρ' ἡμῖν ἀρχαίζουσι συμβαίνει, ὡς καὶ διὰ τὸ ἀκριβὲς τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὸ εἶδος τῆς συγγραφῆς πρέπον.

Οὐ μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι χρήσιμος διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Κ. Κροκιδᾶς ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Ρωσσίαν μεγίστην παρέσχεν ἐκδούλευσιν τὰ κατ' αὐτὴν τοῖς Ἕλλησι γνωρίσας. Καὶ ἡδύνατο μὲν ἴσως ὡς ἄλλος Ἰουστίνος τοῦ Τρώγου Πομπηίου ἱστορικοῦ τῆς Ρωσσίας τὸ ἔργον συνοψίσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καλῶς ὅμως ἐπραξέ μὴ κατακερματίσας αὐτὸ, ἀλλὰ προσενεγκὼν τῇ Ἑλλάδι οἶον καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ φέρεται.

Ἡμεῖς δὲ, καὶ τοι φίλον τὸν μεταφραστὴν ἔχοντες, καὶ τοι τοῦ Καραμζίνου ἐπαινέται ὄντες, ἀμερολήπτως, ὡς ἔθος ἡμῖν, θέλομεν κρίνει ἀμφοτέρους· διότι οὕτω δι' ὅσα μὲν περὶ αὐτῶν καλὰ εἶπομεν, μᾶλλον πιστεύουσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι, ὅσα δὲ κακὰ αὐτῶν καταγνώσωμεν οὐδαμῶς πάθει τινὶ ἀγενεῖ ἀποδώσουσι.

Καὶ πρῶτον, ὁποίου εἶδους ἡ ἱστορία τοῦ Καραμζίνου; δύναται ἄρά γε νὰ θεωρηθῇ οὗτος ἐφάμιλλος τῶν Θουκυδιδῶν, ἢ Τακίτων, ἢ Μοντεσκιῶν, ἢ Γυ-

ζώτων, ἡ Βιλλμαίνων, τῶν τὴν ἱστορίαν οὐχὶ ἀπλὴν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων θεωρούντων, ἀλλὰ χρωμένων τοῖς συμβᾶσιν ὡς οἱ μαθηματικοὶ τοῖς ἀριθμοῖς πρὸς ἐξαγωγήν πυρσιμάτων καὶ θεωρημάτων διδακτικῶν διὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐχὶ βεβαίως ὁ Καραμζίνος εἶναι ὁ Τίτος Λίβιος τῆς Ῥωπίας· εἶναι ὁ ἱστορικὸς τῶν παραδόσεων αὐτῆς· εἶναι ὁ φιλόσοφος τῶν χρονογράφων· ὁ χαρακτηρ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὡς εἶπεν, ἐστὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Ῥωσικοῦ χαρακτήρος· σπάνιος ἐπὶ τῶν συμβάντων, ἃ περ' ἐκθέτει, ἐπιφέρει κρίσιν, ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐξάγει ἀληθείας παγκοσμίους, καὶ τοι ἐνίοτε, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων κατὰθλον γενήσεται, εἰς Ταχίτιον ἀληθῶς ἐξαίρεται ὕψος, καὶ ἀπὸ τῆς γραφικῆς αὐτοῦ φρενὸς ἐκπέμπεται σπινθὴρ τοσοῦτον λαμπρὸς, ὥστ' ὁ ἀναγνώστης ἐκθαμβοῦται καὶ θαυμάζει διὰ τὸ ὠραῖον τῆς εἰκόνος, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ιδέας, διὰ τὸ ἀρρενωπὸν τῆς γλώσσης, διὰ τὸ εὐχάρως τῆς ἐκφράσεως. Τὸ ἐφ' ἡμῖν ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Καραμζίνος προσοκείωσεν ἡμᾶς τῇ Ῥωσίᾳ, κατὰ τὸν αὐτοῦ ἠρξάμεθα θεωρεῖν αὐτὴν ὡς Κράτος ἥττον δεσποτικὸν παρ' οἷον ἐνομίζομεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτῆς θεσμῶν τὰ περὶ αὐτῆς κρίνοντες· διότι ἐν πολλοῖς ἐλευθέροις λεγομένοις ἔθνεσιν ἄνθρωποι ἐξεπέσαν τῆς κατεῖχον θέσεως, ἄλλοι δὲ καὶ ἐκαλαφίσθησαν, διότι εἶπον περὶ βασιλέων καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν πολλὴ ἥττονα τῶν ὑπὸ τοῦ Καραμζίνου βρεθέντων· καὶ ὁμῶς οὗτος οὐ μόνον ἀκαταδίωκτος ἐμειναν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων τιμῶν καὶ ἀμοιβῶν ἠξιώθη. Ἀλλ' ἐκεῖνὸ μὴ παραλείψωμεν, ὅτι ὁ τιμῶν αὐτὸν καὶ ἀμείβων ἦν ὁ περικλεῆς καὶ πολλοὺς ἐπὶ τῇ φιλελευθερίᾳ ψευδελευθέρους ἡγεμόνας ὑπερέχων Ἀλέξανδρος ὁ Α', σπανιώτατοι δ' οἱ ἐπὶ θρόνων ἡγεμονικῶν τοιοῦτοι Ἀλέξανδροι, ἐκτελεστῆς δὲ τῶν περὶ Καραμζίνου τελευταίων θαλήσεων αὐτοῦ ἦν ὁ μεγαλεπήβολος Νικόλαος.

Ἐν πάσῃ τῇ συγγραφῇ τοῦ Καραμζίνου δύο κατ' ἀρχοῦσιν ἀρχαί, δύο ἅγιοι εἰκόνες εὐρίσκονται ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τῆς καρδίας του· ἡ τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν ὀρθοδόξου θρησκείας, καὶ ἡ τῆς πατρίδος, ἣν καὶ αὐτὴν ὁ Ῥώσος καθηγίσατο, διότι καὶ τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἅγιαν Ῥωσσίαν ὀνομάζει. Ὑπὸ δὲ τούτων εὐγενῶν αἰσθημάτων κατεχόμενος ἔγραψε, καὶ ἡ συγγραφὴ αὐτοῦ εὐδοκίμησε καὶ εὐδοκιμᾷ ἐσχατὶ παρὰ Ῥώσοις· διότι ταῦτα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀμετάκλητα μένουσιν ἐν τῷ κεκτημένῳ αὐτὰ ἔθνη, ἅτε μετὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους ἀπὸ πατρὸς εἰς τέκνα μεταδιδόμενα, συνεκτρέφονται καὶ συναίξουσιν ἀνεξαρτήτως τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ τὰ σκήπτρα κατέχοντος. Ἡ δουλεία δύναται νὰ παύσῃ, ἡ Ῥωσία δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμά της, ἀλλ' ὁ Ῥώσος ἐσχατὶ ἐστὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ υἱὸς τῆς ἁγίας Ῥωσσίας. Τὸ αἶσθημα τοῦτο πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι περίεργον· διότι τὰ μὴ ἐλεύθερα ἔθνη οὐδὲ γνωρίζουσι τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, παρ' οὐδενὶ δὲ τῶν συγγραπτῶν ἢ ποιητῶν τῆς δύσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἀπαντᾷται τὸ γλαυκὸν τοῦτο ὄνομα Ἡ ΠΑΤΡΙΣ. Καὶ ὁμῶς τοῦτο

θερμαίνει τὴν καρδίαν παντὸς Ῥώσου, καί τοι αὐτὰρχικῶς κυβερνωμένου, καὶ ὁμῶς τοῦτο ἦν τὸ γλαυκὸν παντὸς Ἑλλήνος ὄνειρον καὶ κατ' αὐτοὺς ἐτι τοὺς τέσσαρας μακροὺς τῆς δουλείας ἡμῶν αἰῶνας. Ποῖος ὁ μυστηριώδης λόγος τῆς διαφορᾶς; Διὰ τί διέφυγε παντὸς φιλοσόφου τῶν μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν; Τίνος ἕνεκεν εἰ δύο ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοι ὑπὸ ἰωάννου τοῦ φοβεροῦ κατακρεουργούμενοι, καὶ τοι ὑπὸ τῶν Μωάμεθ καὶ Σελίμων καὶ Μαχμούτων ἀποδεκατευόμενοι καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ παραμυθίαν εὐρισκον, καὶ τὴν πατρίδα, τὴν φιλότιν πατρίδα, ἡγάπων καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τὰ πάντα ἐδέχοντο παθεῖν, καὶ τοι ἀπαίδευτα, καὶ βάρβαρα, καὶ ἄθλια, καὶ τεταλαιπωρημένα (α), ἡ δ' ἐσπερία Εὐρώπη, ἡ καὶ τηλικούτους διωγμοὺς μὴ ὑποστᾷσα, καὶ τῆς παιδείας τὴν πυρσὸν μηδέποτε ἰδοῦσα πνυτελῶς ἀπισθεσμένον, οὐδ' αὖτως ὁμῶς ἐγνώρισε τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ, εἰμὴ ἀφοῦ τὰ φῶτα ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπὸ τῆς μεταδόσεως τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων ἐδιδάχθη ὡς παιδίον νὰ ψαλλίσῃ τὸ ὄνομα ἡ πατρίς· Τὸ μυστήριον καταφανές ἐστίν· οὐδεὶς ποτε ἱεροκρατηθεὶς Λαὸς ἐγνώρισε τί ἐστὶ πατρίς, ἡ δὲ Ἀύσις ἱεροκρατεῖται ἐτι καὶ νῦν. Μάτην αἱ ἐλευθερίαι διαδίδονται, μάτην αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις πολλαπλασιάζονται· διότι ἐφόσον ὁ ἱερεὺς τοῦ Πάπα καθήσεται ἐν τῷ ἐξομολογητηρίῳ, θέλει κατάρχει τῶν συνειδήσεων, καὶ πάντα δυτικὰ θέλει διδάσκει· ἔχειν πατρίδα τὴν Ῥώμην,

Ἡ μὲν γλῶσσ' ὁμῶς μοιρεῖ, ἡ δὲ φρεν' ἀνόμιστος· ὁ δυτικὸς θέλει ὁμολογεῖ τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἡ καρδία αὐτοῦ ἀδύνατον καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι ἡ Ῥώμη ἡ αὐτοῦ ἐστὶ πατρίς.

Ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ πάσης ἱεροκρατίας ἐλεύθεροι, παρηγόρους μὲν ἔσχον ἐν ταῖς δυστυχίαις τοὺς μύστας τοῦ Ὑψίστου, διδασκάλους δὲ, ἐπαγγέλεις καὶ προσφῆτας αἰσιωτέρου μέλλοντος, τὸν κληρὸν ἰσχυροποιούντο ἐν τῇ πίστει· ὡς δ' ἔλαιον ἐφ' ὕδατος χυνόμενον ἀσύγχυτον μένει καὶ ἐπιπολάζει, ἂν δ' ἐν αὐτῷ θρυαλλὶς τεθῇ ἡμμένη, καίσι τὸ ἔλαιον καὶ ἀρίνει τὸ ὕδωρ, οὕτω καὶ ἡ τυραννὶς τῶν Τατάρων ἐπὶ τῶν Ῥώσων, τῶν Τούρκων ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπεκάθησε λιπαρὰ ὡς τὸ ἔλαιον, δι' οὗ ἐπάχυνε τοὺς κατακτεντάς Τατάρους καὶ Τούρκους, ἐταπείνωσε δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τοῦ ἀγχείου ὡς ὕδωρ κατέρριψε τοὺς χριστιανούς. Ἐξῆσεν ἡ τυραννία καὶ ἐλαμψεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κατακτητῶν τὰς δυνάμεις ἀπέζησε, τὰς δ' ἐξαντλήσασα ἐξέλιπε· διότι αἰφνης εὐρέθη ἐν τῷ ὕδατι, τῷ συμβόλῳ τούτῳ τοῦ ἁγίου τῶν χριστιανῶν βαπτίσματος, καὶ τούτῳ πλησιάσασα ἐσβέσθη.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ Καραμζίνου ἀνάλογος πρὸς

(α) Ἡ τοσαύτη τῶν Ῥώσων ἀνελθροκεία φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Καραμζίνον ἀνελήγητος (250, I)· ἡμῖς δὲ ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν ἀγιότητα καὶ τὸ ἡμῶν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀπορῶμεν πῶς ὁ ὀρθὸς νοῦς τοῦ ὑπὸ μελέτην ἱστορικοῦ οὐχ ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς ἀνέκδοτον τοῦ μόνου λόγου, ἐφ' οὗ στηρίζεται αὕτη.

τὸν χαρακτῆρα τῶν Ῥώσων δύο κυρίως αἰσθήματα ἐγείρει, τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα. Ὁ ἱστορικός οὗτος σκοπεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι ὁ Θεὸς ἐδοξήσεν αἰετοῦ τῇ Ῥωσσίᾳ διὰ τὴν πρὸς τὸ ἅγιον αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ὄνομα ἀφοσίωσιν τῶν Ῥώσων, τὸ δ' ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα συνετήρησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην.

Ταῦτά αἰσθήματα κατέχουσι καὶ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τὸν νοῦν, ταῦτά παθήματα ὑπέστημεν καὶ ἡμεῖς. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας ἀναγινωσκόμενη ὑπὸ Ἑλλήνων θέλει ἀρέσει αὐτοῖς. Οἱ καθόδουλοι τῆς Δύσεως ἴσως εἴπωσιν ἡμᾶς καὶ αὐθις φιλορόωσους, ἀλλ' ἡμεῖς γελοῦμεν· διότι τίς πλέον ἐμοῦ τοῦ γράφοντος ταῦτα ἀντιρόωσικώτερον ἔγραψε; τίς πλέον ἐμοῦ κατεθρασύνθη ἐπὶ τῷ ἐπαπειλοῦντι τὴν Ἑλλάδα σλαβικῶς κατακλυσμῷ; (α) Καὶ ὅμως τέρπομαι ἀναγινώσκων τὴν Ῥωστικὴν ἱστορίαν, διότι ἐν αὐτῇ βλέπω ὅτι, ἂν ποτε ὁ Βῆτης καὶ ὁ Οὐσβέκης ἐπάτησαν ἐπὶ τοῦ αὐχένος τῶν ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας, ὅπως ἐπιβῶσι τῷ ἵππῳ αὐτῶν, τὴν σήμερον ὅμως οἱ διάδοχοι Μιχαὴλ τοῦ μάρτυρος καὶ Βασιλείου τοῦ Τυφλοῦ κατάρχουσι τῶν ἀπογόνων τοῦ Τσιγγισχάνου καὶ Ταμερλάνου· ἂν ποτε οἱ ἡγεμόνες τῆς Λιθουανίας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Πολωνίας περιύβρισαν τοὺς ὀρθοδόξους Ῥώσους, τὴν σήμερον ὅμως αἱ μὲν τῶν βασιλέων τούτων γενεαὶ ἐξέλιπον, οἱ δὲ λαοὶ τῶν ὑποτελεῖς τῇ Ῥωσσίᾳ διατελευσίν. Ἄς γελᾷ λοιπὸν καὶ ἡ Δύσις διὰ τὰ μωρὰ, ὡς ὀνομάζει, ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὀνειροπολήματα· ἀλλ' ἡμεῖς ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν, καὶ τὸ λέγομεν μετὰ θάρρους, νὰ ἐκπολιτισώμεν τὴν Ἑω, καὶ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Δύσιν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς Παπικῆς ἱεροκρατίας, νὰ πράξωμεν δ' ἐν Ἰταλίᾳ ποτὲ ὅ,τι ὁ τῆς Γαλλίας ἄρχων τὴν σήμερον νὰ πράξῃ δὲν ᾔδυνῆθη ἀναγκασθεὶς νὰ μὴ ὑπερβῇ τὸν Μίγκιον φόβον μὴ ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης εἴψῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς κεραινοὺς τοῦ Βατικανοῦ καὶ λύσῃ τοῦ ὄρκου τῆς ὑπακοῆς τοὺς λαοὺς του. Ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερώσει τὴν Ἰταλίαν, ἡ μήτηρ Ἑλλάς ἡ ἀποικήσασα τὸ πάλαι τὴν Ἰταλίαν, ἰσχυρὰ ποτε γενομένη θέλει ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν τέκνων αὐτῆς, διότι οὐ φοβηθήσεται τοῦ Πάπα τὰ Ἰντερδίκτα.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δὲν Ῥωσσιζει, διότι ἄλλην ἔχει πατρίδα· ἡ Ἑλλὰς δὲν φοβεῖται τὸν προσηλυτισμὸν τῆς Δύσεως, διότι ἄλλην ἔχει θρησκείαν. Ἰδοὺ οἱ Θεοεῖ, οἵτινες προφυλάττουσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ξένων. Ἡ Ἑλλὰς ἐνώσει τὰ ὑπὸ τὸν δούλιον ζυγὸν τέκνα αὐτῆς, διότι προσβλέπουσιν αὐτῇ ὡς πατρίδι, διότι ἔχουσι αὐτὴν μητέρα· κοινὴν δ' ἔχουσι μετ' αὐτῆς τὴν θρησκείαν καὶ λαλοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν ἀπὸ τριάκοντα καὶ πλέον αἰώνων.

Δὲν ἀπατώμεθα, ἡ Ῥωσσία ναὶ φέρεται πρὸς τὴν

Κωνσταντινούπολιν, ἂν τις περὶ τούτου διατάξῃ ἅς ἀναγνώσῃ τὸν Καραμζῖνον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐστὶ τοῦ Ῥουρίκου δύο συμπατριῶται αὐτοῦ, ἰδρυταὶ ἰδίως ἡγεμονίας, ἐστράτευσαν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον (116, Α.) ἀλλ' ὁ Ἀσκόλδος καὶ Δίρος ἀντὶ νὰ κατακτήσωσιν, αὐτοὶ πρῶτοι τῶν Ῥώσων κατακτείναντες εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησίαν. Τούτων ὀλίγον ὕστερον καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλέγου, πρῶτου, ὡς εἰπεῖν, διαδόχου τοῦ Ῥουρίκου (134, Α.) ἐξεστράτευσαν αὐθις, καὶ ὡς λέγει ὁ τῆς Ῥωσσίας ἀρχαιότατος χρονόγραφος Νέστορ (τῶν Βυζαντινῶν μὴπω μνημμένων τῆς τοῦ Ὀλέγου ἐστρατείας) ἐπανῆλθον νικηταί. Τρίτος ὁ Ἰγὼρ ἐπετέθη (147, Α.)· ἀλλὰ τὸ τρομερὸν Ἑλληνικὸν λεγόμενον πῦρ κατέκαυσεν ὡς κεραινοὺς τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τοῦ Ἰγάρου· τὰ δ' ἄλλα διεσκαρπίσθησαν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις πάλιν ἐσώθη. Ὁ Ἰγὼρ ὅμως ἐπνεσεν ἐκδίκησιν· ἐφ' ἡ νέον συναγείρας στρατὸν καὶ στόλον ἐξεστράτευσεν τὸ δεύτερον (943—944), λαβὼν δὲ χρήματα καὶ δῶρα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ ἐπανῆλθεν οἰκαδε. Τέταρτος ὁ Σβιατοσλάβος ὠπλίσθη (182, Α.), πέμπτος δ' ὁ Ἰαροσλάβος (28, Β) ἄστις καὶ τελευταῖος ἐξεστράτευσεν, οὐχὶ διότι οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀπέθεντο τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ διότι (ὡς αὐτὸς ὁ Καραμζῖνος ὁμολογεῖ 30, Β) ἡ Ῥωσσία ταλαιπωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀπώλεσε μετ' οὐ πολὺ τὸ τε κράτος καὶ τὸ μεγαλεῖον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βλαδίμιρος (158, Β) ἠπειλήσεν καὶ πρὸς τὴν Θράκην ἐξεστράτευσεν. Ἀλέξιος δ' ὁ Κομνηνὸς δώροισι, στέμματα καὶ νύμφῃ ἐξηγοράσθη. Ἐδουλώθη ἡ Ῥωσσία ὑπὸ τῶν Τατάρων, ἔαλω ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ἀλλ' ὁ σύγχρονος Ῥώσος χρονόγραφος ἀρηγούμενος τὴν πτώσιν προστίθησιν. « Οὐδὲν δὲ Κράτος ὀρθόδοξον ὑπολείπεται ἐτι ἐκτὸς τοῦ Ῥωστικοῦ καὶ ἰδοὺ ἐπληρώθη ἡ προέφησις τοῦ ἁγίου Μεθοδίου καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅτι οἱ Ἰσμαηλίται κυριεύσουσι τοῦ Βυζαντίου· πληρωθήσεται δὲ καὶ ἡ ἑτέρα, ὅτι οἱ Ῥῶσοι νικήσουσι τοὺς Ἰσμαηλίτας καὶ ἐπὶ τῆς Ἑπταλόφου βασιλεύσουσι (339, Ε). Ἡ ἰδέα δ' αὕτη ἐνισχύθη διὰ τοῦ γάμου Ἰωάννου τοῦ Γ' (1462) πρὸς Σοφίαν τὴν θυγατέρα Θωμᾶ τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ((52, ΣΤ), ὥστ' ἐρρίζωθη ἐν τῷ νῶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν ὑπκόων αὐτῶν, ὅτι ὁ Ῥωσσικὸς οἶκος ὁ νόμιμος τῶν Παλαιολόγων ἐστὶ διάδοχος. Ἀλλ' ὁ Ὑψιστος ἐπείδεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ περιουσίου λαοῦ του, τοῦ ἔθνους ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ὁποῖου ἔγραψεν πρωτοτύπως τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τοῦ ἔθνους, ὅπερ πρῶτον ἐδέχθη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ Αὐτοῦ Λόγου. Διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄνδρα ἐν Ἰσραὴλ ἐδουλώσεν ἡ Δεσπότης· διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄνδρα ἐν Ἑλλήσι προφητεύετο ἡ διὰ Ῥώσων καθ' ἡγήσεις τῆς Ἀγίας Σοφίας. Νῦν δ' ὅτε ἀνένηψε τὸ Ἑλληνικόν, ἡ Ῥωσσία σφραγισθήσεται τοῦ νομίμου κληρονόμου τὴν περιουσίαν; Τούτο ἤθελεν εἶσθαι ἀγενὲς καὶ ἀλυσίτελές αὐτῇ· διότι, κἂν τοῦτο κατάρθωνε, πᾶσαν μὲν τὴν πρὸς αὐτὴν διὰ τὰ παρε-

(α) Καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείᾳ μου ἰδίως δ' ἐν ταῖς δύο γαλλιστὶ κατὰ τὸ 1853 δημοσιευθείσας μελέταις pro Graecia ἐπισημασμένας.

ληλυθότα εὐεργετήματα χάριν θηελον ἐξοφλήσει οἱ Ἕλληνες, αὐτῇ δ' ἀρκεῖ ἐν ἀναμνήσωμεν τὰ θαυμασία ταῦτα τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἱστορικοῦ ῥήματα: «Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγριοι ἀποστρέφονται τὴν ξένην» δεσποτείαν» (388, Θ).

Ἀλλὰ μέχρι τινὸς ἴσως συγγνωστοὶ οἱ Ῥῶσοι, διότι ἐνόμιζον τοὺς Βυζαντινοὺς φαύλους καὶ ἀναξίτους πάσης τιμῆς: ὅθεν καὶ ὁ Καραμζίνος ἀείποτε μετὰ περιφρονήσεως ἐσχάτης περὶ αὐτῶν λαλεῖ (α). Οὕτως εὐρίσκωμεν ἐν αὐτῷ τὴν φαρμακερὰν ταύτην εἰρωνεύειν (131, Α) «Οἱ δ' Ἕλληνες αὐτοί, λεγόμενοι τῶς συμπολίται τῶν Σκηπτιόνων καὶ Βρούτων (β) μένοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεώρουν ἐντρομοὶ τὴν ἐκπρόθεσιν τῶν περὶ τὴν καθέδραν. α Καὶ ἡ ἑτέρα (148, Α) α Οἱ Ἕλληνες ἐκτεθλημένοι ὑπὸ τῆς πολυτελείας ἀπέφευγον τοὺς κινδύνους, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐγκλήματα» καὶ ὅμως τῶν ἐγκλημάτων τούτων, τῆς πρὸς τοὺς αἰγυμάλωτους δῆλονέτι ὀμότητος, ἐνοχοὶ ἦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσοι κατὰ τὴν βάρβαρον ἐκείνην ἐποχὴν, διότι οὐ μόνον αἰγυμάλωτων, ἀλλὰ καὶ πρέσβων φάνοι ὡς πλείστοι διεπράχθησαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωσσίᾳ, ἀμερολήπτως δ' αὐτοῦς αὐτὸς ὁ Καραμζίνος ἀναφέρει (227, Γ, 9, Α, καὶ ἀλλαχοῦ). Ἡ πρὸς τὸν δόλον λοιπὸν ἐπιτεδειότης (184, Α), ἡ ἀλλοτρία τῆς γενναιότητος πολιτικῇ τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, (196, Α) ἡ κρυφίνουσα τῶν αὐλικῶν (244, Α), τὰ δοθέντα τῷ ἐν Βυζαντίῳ ἐκτραφέντι Βασβολόδῳ πλείστα πονηρίας, ἥμιστα δὲ φίλων-θροπίας μαθήματα (131, Γ), αὐ κακίαι τοῦ Βυζαντινοῦ Σκενδέρ (139, Ζ) πρεσβευτοῦ τοῦ Σουλτάνου Σουλτεϊμάν, διατί μετὰ τοσαύτης πικρίας νὰ ἐκσφενδονισθῶσιν ὑπὸ τοῦ Καραμζίνου ἐπὶ τοῦ προσώπου ἔθνους ὀλοκλήρου ἀναξιοπαθόντος, ὅπερ καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτοῦ τοσοῦτον τὴν Ῥωσσίαν ὠφέλησεν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ καὶ αὐτὸν τὸν Καραμζίνον ὁμολογοῦντα ἔντε ἄλλοις καὶ τοῖς ἐξῆς: «Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἐγκρατασταθέντες παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς Σοφίας ὠφέλησαν τὰ μάλιστα τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ γλωσσῶν, ἐξαίρετως δὲ διὰ τῆς Λατινικῆς, κοινῆς τότε ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς πράξεσιν, ἐπλούτισαν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν βιβλιοθήκας διὰ συγγραμμάτων, ἅτινα διέσωσαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων. . . . Οὕτως ἡ ταπεινότης τῆς Ἑλ-

λάδος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων ἀγαθῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν» κτλ. (65, ΣΤ) Καὶ ἀλλαχοῦ (338, Ε) «Ἡ Ἑλλὰς ἦν ὡς δευτέρα πατρίς ἡμῶν οἱ δὲ Ῥῶσοι ἀνεμνησκοντο πάντοτε εὐγνωμόνως, ὅτι παρ' αὐτῆς ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν, τὰς τέχνας καὶ διάφορα ὠφελήματα τοῦ κοινωνικοῦ βίου.» Διὰ τὴν Καραμζίνος ἐπελάβετο ὅς ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Τρακανιώτης παρέσχον πολυτίμους τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπηρεσίας καὶ πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς, αὐτὸς δὲ τούτων ἐμνήσθη μετ' ἐπαινῶν τιμῶντων τοὺς τε ἐπαινουμένους καὶ τὸν ἐπαινέτην (166—168, Ζ); Δὲν ἤθελεν ἄραγε εἶσθαι δικαιότερος, ἂν τὰς μὲν κακίας, αἵτινες πᾶσαι διεπράχθησαν ὑπὸ Βυζαντινῶν μεγιστάνων, ἐθεώρει τινὰς μὲν, ὡς καὶ συνήθως εἰσὶ, παρουσίαν τῶν αὐλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἀσθενῶν ἡγεμόνων, τινὰς δὲ ὡς γενικὰς καὶ κοινὰς τῶν αἰώνων, ἐν αἷς διεπράττοντο, κακίας; Ἀρά γε ἡ καρδιά τοῦ χριστιανοῦ καὶ φιλοπάτριδος Καραμζίνου ἐν ταῖς τελευταίαις τοῦ βίου αὐτοῦ ἡμέραις (ἀπεβίωσε τὴν 22 Μαΐου 1826) δὲν ἐπαλλεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν νεκρῶν τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τῶν μαχομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδας; Ἀρά γε δὲν ἐκλαυσεν ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ καρδιά ἐπὶ τοῖς παθήμασι τῶν δυστυχῶν δούλων. Ὡ ναὶ βεβαίως! γαίαν λοιπὸν ἐγέτω ἐλαφρὰν, διότι ἡγνίσθη οὕτω, διότι τὰ δάκρυά του τὰτα ἀπέπλυναν τὰ κατ' ἡμῶν ἀδικήματα αὐτοῦ, ἅτινα δέον ν' ἀποδώσωμεν μᾶλλον εἰς τὰς τῶν συγχρόνων τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας προλήψεις κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους γένους, ὡς γένους παταποῦ, φαύλου καὶ πάσης κακίας μαστοῦ, ἢ εἰς ἐπισταμένην κρίσιν.

Εἶπομεν ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα τοῖς Βυζαντινοῖς κακὰ ἦσαν κοινὰ κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκαίνους αἰῶνας καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥῶσοις, τούτοις δ' ἴσως πλεον ἢ τοῖς Ἕλλησι διὰ τὸ ἀγριώτερον τῶν Ῥωσικῶν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἦθῶν. Τίς ἐπὶ τοῖς τοῦ Α' Βλαδимиρου κακουργήμασι δὲν φρίττει; Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἀδελφοκτόνος; (203, Α) Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ καταδολιευσάμενος τοὺς βοήθησαντας αὐτὸν Βαράγγους πρὸς κατάκτησιν τῆς υπερτάτης ἀρχῆς (205, Α); δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ θηλυμανὴς Βλαδμήμος, ὁ τέσσαρας μὲν νομίμους συζύγους ἔχων, ὀκτακοσίας δὲ παλλακίδας; (207, Α). Ἀλλ' ἐξηγιάσθη διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας. Γὰρ δὲ τοῦ Σδιατοπόλκου; ἀπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πληροῦσιν. Ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρα ἔτη Σουδισλάβος ὁ τοῦ Βλαδимиρου ἔμεινεν ἐν τῇ εἰρατῇ, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν αὐτοῦ (74, Β). Ἐσέβοντο ἄραγε τοὺς ὅρκους οἱ Ῥῶσοι ἡγεμόνες (124 Β); Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Νεβαϊκὸς Ἀλέξανδρος, ὁ ἅγιος οὗτος τῆς Ῥωσσίας ἥρως καθαρὸς παρῆστη τῷ θρόνῳ τοῦ Ἰψίστου; Ἀκούσωμεν τοῦ Καραμζίνου: «Ὁ Μέγας ἡγεμὼν (Ἀλέξανδρος ὁ Νεβαϊκός) ἀγανακτῶν κατὰ τοῦ παρηκόου υἱοῦ, διέταξε τὴν ἐν Πακόδῳ σύλληψιν αὐτοῦ καὶ ἀπαγωγὴν αὐτοῦ εἰς Σουσδαλίαν, τοὺς δ' εὐπατρίδας, τοὺς συμβουλευσάντας τῷ Βασιλεῖ, ἀνηλεῶς ἐτιμώρησε.

(α) Πικρῶς ἀπαιμιμόμεθα τοῦ μεταφραστοῦ, ὅτι εἰς ἅπαντα τὰ χωρὶς ταῦτα τοῦ Καραμζίνου ἔδωκε τοῖς Βυζαντινοῖς τὴν προσωρικὴν τῶν Ἑλλήνων, λαθραντιπῶς ὅτι αὐτὴ τοῦ Βυζαντίου ἦτο αὐτὴ ἡ ἐκτεθλημένη Ῥώμη, ἥτις παραλυτος ἤδη μετηνέχθη ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βυζαντίου: αὕτη εἶναι δίκαιον ν' ἀποδίδονται ὡς δεφύτοι τοῖς Ἕλλησι καὶ μαθηταῖς τῶν Βυζαντινῶν μεγιστάνων. Ὁ Κ. Κρακιδᾶς ἠδύνατο ἀπὸ εἰδῆς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦς Ῥωμάους τοῦ Καραμζίνου νὰ μεταφράσῃ Ῥωμαίους.

(β) Ἕλληνες συμπολίται τῶν Σκηπτιόνων καὶ Βρούτων οὐδέποτε ὑπῆρχαν. Ἀκαταληπτον λοιπὸν δὲ ἡμᾶς πᾶς ὁ Κ. Κρακιδᾶς περιέπεισιν εἰς τὸ ἀσύγνωστον τοῦτο λάθος. Οἱ ἄλλοι τοῦ Βυζαντίου μεγιστάνες ἄρ' ἐκείτων ἐκαλοῦντο Ῥωμαῖοι; διατί νὰ μετακαθῶσιν Ἕλληνες;

καί τινων μὲν ἐξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοί, ἄλλων δ' ἀπατμήθησαν αἱ ῥίνες (73, Δ). » Ἐν ὀνόματι δὲ Συνηγεμένων δὲν ἐξωρύχθησαν τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος Βασιλείου οἱ ὀφθαλμοί (298, Ε); Ἰωάννης δ' ὁ Γ' δὲν κατεκράτησε παρὰσπόνδως τεσσαράκοντα καὶ ἑννέα Ἀνσεατικῶν πόλεων ἐμπορίου ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπορευομένους, δημεύσας τὰς περιουσίας καὶ κακώσας αὐτούς (244, ΣΤ); Τὰ δ' Ἰωάννου Δ' τοῦ Φοβεροῦ κακουργήματα τίς διηγήσεται; ὁλόκληρον τὸν ὅτιμον πληροῦσι. Δικαιότεροι λοιπὸν ἐσόμεθα λέγοντες μετὰ τοῦ Καρατζίνου (114, Β) ὅτι « αἱ πολυχρόνιοι συμφοραὶ ἐτραχύνουσι τὰς καρδίας, βλέπτουσι δὲ μάλιστα τὴν ἡθικὴν τῶν ἀνθρώπων ».

Αἱ συμφοραὶ τῆς Ῥωσσίας ὑπῆρξαν ὅντως μεγάλαι, κυριωτάτη δὲ πασῶν ἀφορμὴ καὶ αἰτία ἡ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Κράτους μεταξύ τῶν τέκνων τοῦ Ἡγεμόνος. Πρῶτος ὁ Σδιατοσλάβος κατέτεμε τὴν ἀρχὴν (181, Δ) καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ κατεκληροδότησεν οὕτω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Αἱ ἀδελφοκτονίαι τοῦ Βλαδιμίρου ἦσαν εἰς παράδειγμα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σδιατοπόλκον ἵνα κατασφάξῃ τρεῖς ἀδελφούς του· τὰ δ' ἀνασιουργήματα τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ ἐδίδαξαν τὸν Ἰαροσλάβον τὰ ἅπαντα διέπραξεν. Ἀλλ' οὐδόλως ἐσωφρονίσθη, διότι διὰ τῆς διαθήκης του δίδωμι τὸ Κράτος μεταξύ τῶν υἱῶν του. Αἱ ἐπὶ οὗς καὶ πλέον αἰῶνας ἀλλολομαχίαι τῶν κληρῶν ἡγεμόνων ἐξασθένισαν τὸ Κράτος ἐπὶ τοσούτον, ὥστε ἀνεῖ τοῦ ἐλαχίστου κόπου (30, Δ) ἡ Ῥωσσία ὑπεδουλώθη τοῖς Μογγόλοις (1245), ταπεινὸς δὲ καὶ ἐντρομος ὁ Ἡγεμὼν αὐτῆς Ἰαροσλάβος ὁ Β' πλείστατο ἐνώπιον τοῦ Βάτη· ἐνώπιον δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ Βάτη οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου Βλαδιμίρου ἐδικάζοντο κατὰ τὰς περὶ κληρονομιῶν διαφορὰς αὐτῶν (148, Δ), οἱ δ' ἀλαζόνες Τάταροι ἐπέταττον αὐτοῖς ἡσυχίαν ἄγειν (152, Δ). Τὰ δὲ θεσπίσματα τούτων ἐδημοσιεύοντο ἐν δημοσίᾳ τελετῇ παρόντος καὶ τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ῥωσσίας. Ταπεινὸς καὶ ὑπόδικος ἐν τῇ τοῦ Οὐσδέκη σκηνῇ παρέστη ὁ Μέγας Ἡγεμὼν Μιχαὴλ (175, Δ), καταδικασθεὶς δὲ, καὶ τοὶ ἀθῶος, ἐδεσμεύθη καὶ καθείρχθη, αἱ δὲ ὕβρισταὶ αὐτοῦ ἐκρέμασαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ὑπερμεγέθη κύρωνα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἔλαβε στέφανον ἐν τῇ παρεμβολῇ (179, Δ)· καὶ πολλῶν ἄλλων μετ' αὐτὸν Ἡγεμόνων κατεκρίθη θάνατος ὑπὸ τοῦ αἰμοχαροῦς Οὐσδέκη (224, Δ) καὶ τῶν μετ' αὐτὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ Χανῶν τῆς Ταταρίας, τοῦ ἀθλίου τούτου τόπου, ὅστις ἐπὶ μὲν τῆς Εὐρώπης ἐστειλε τὸν Ἀττίλαν, ἐπὶ δὲ τῆς Ἀσίας τὸν Τσιγγισχάνην, ἐπὶ δὲ τῆς Ῥωσσίας τὸν Βάτην καὶ Οὐσδέκην, καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Τούρκους, καὶ ἐκτίσθη οὕτω τὸ ἄδοξον κλῆρος τοῦ εἶναι τὸ ἔθνος τῶν καταστροφῶν, ὡς ἡ Ἑλλὰς ἔσχε τὴν δόξαν τοῦ γενέσθαι ἡ διδασκαλὸς τοῦ καλοῦ, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ὡς ἡ Ῥώμη ἡ μήτηρ τῶν νόμων, ὡς αἱ δημοκρατίαι τῆς Ἰταλίας τῆς νεωτέρας ἐμπορίας τὰ κέντρα. Ἀλλ' ὁ μὲν πολιτισμὸς τὰς εὐγενεῖς ἀνδρίζει φύσεις, ἡ δ' εὐπάθεια τοὺς βαρβάρους χαυνώνει·

ἐφ' ᾧ οἱ ἐπὶ τῆς Κασπίας ἄγριοι, οἱ κατὰ τὰς ὑπερβορείους τῆς Ταταρίας χώρας ἀνδρεῖται, προσπλάσσαντες τῷ Εὐξείνῳ, ἡλλοιώθησαν τὴν φύσιν, πλεονέκται καὶ ἡδυπαθεῖς ἀπὸ αὐτρκῶν καὶ σωφρόνων γενόμενοι. Ἐκεῖ τὸ Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ τοὺς Ἡρακλεῖς τούτους τῆς Ἀσίας περιέβαλε τοῦ Νέσσου τὸν χιτῶνα, παρώρμησε δ' εἰς τὰς ἀγρίας ἐκείνας κατακτήσεις ἐνεκα τῶν ὁποίων ὁ Ταμερλάνος ἡξιώθη τοῦ ὀνόματος ὁ Μέγας διὰ τὸ μέγεθος τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ (α). Αὐτὸς οἱ ὄχλοι οὗτοι ἠσπάσθησαν τὰ ἐκ τῆς πολυτελείας ἀγαθὰ, ἅπαντα φθονα προῦμῆθυσαν αὐτοῖς αἱ ἀπὸ τῶν δουλωθέντων λαῶν λαμβανόμενοι φόροι (243, Δ). Οἱ τοσούτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τῇ ἀλαλοκομένῃ αὐτῶν ἀνδρία τὰ σώματα δουλώσαντες ἐδουλώθησαν τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς διαφθορᾶς ἀλωθέντες. Ἐκτοτε ἤρξατο ἐκκλίνειν ἡ δόξα καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ σεσαθρωμένον οἰκουδόμενμα ἐπὶ τινα ἵσταται χρόνιον, καὶ τυραννία σκολιχόδωτος ἐξαπατᾷ ἐτι μὴ χρόν πρὶν ἢ καταπέση, οὕτω καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ Μέγας ἡγεμὼν Δημήτριος ὁ Κωνσταντίνου μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀλλοφύλων ἵνα δικασθῇ πρὸς τοὺς Βουλγάρους (288, Δ)· ἀλλ' ὁ θυμῶνμος αὐτοῦ Δημήτριος ὁ Ἰωάννου ἡξιώθη νὰ κρυχθῇ ὑπὸ τῆς Χάνης Μουρούτου Μέγας Ἡγεμὼν, ἀπέσχετο τοῦ θρόνου Δημήτριον τὸν Κωνσταντίνου καὶ προώριστο τὸ ἐκκλιδέκατον ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ἔτος νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ Ῥᾶ, ἦτοι τοῦ Βόλγα, (1378) τὰ πρῶτα κατὰ τῶν Τατάρων τρόπαια, τὰ πρῶτα τοῦ θρόνου τῆς αὐτοτελοῦς Ῥωσσίας βάθρα, νὰ ἐπιφωνήσῃ δὲ μετὰ χριστιανικῆς ἀληθῶς ταπεινοφροσύνης πρὸς τὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, « Ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς αὐτῶν, ὁ δὲ Κύριος ἐν ἡμῖν » (47, Ε). Ἀλλ' ἡ ἀνακούφισις τῶν ἀλύσεων δὲν σμικρύνει, ἐπιτείνει μάλιστα τὸ κατὰ τῆς δουλείας μῖσος. Ὅθεν ὁ Δημήτριος συναγείρας αὐθις τοὺς στρατοὺς τῶν ὀρθοδόξων « ἡ ὥρα τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐγγίξει, ἐφώναζεν, » ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐνίκησε τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Ταναΐδος τὴν περιώνυμον τοῦ Κολικόβου μάχην (8 Σεπτεμβρίου 1380), ἐταπείνωσε τὴν ὀφρὴν τοῦ ἀγρίου Μαμάη, καὶ ἐκοσμήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ τῆς ἱστορίας διὰ τοῦ ἐπαινῶμου ὁ Ταναΐδικός (Λόνσκοι) (70, Ε). Τὰς ἥττας ταύτας ἐξεδικήθησαν μὲν οἱ Τάταροι κατὰ τῆς Μόσχας (80, Ε), ἀλλ' ὁ κραταιὸς τοῦ Ἰψίστου δάκτυλος ἐ-

(α) Εἰς μὲν αἱ παρὰ τοὺς αἰῶνες ἀπὸ τῆς ἀλότητος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἱμαία ἐπαύθη οἱ Τούρκοι. Ἰδοὺ ὅπως περὶ αὐτῶν ἡ τῆς Ῥωσσίας πρέσβυς Ναστόκιν εἶδε κατὰ τὸ 1592 πληροφορίας (156, 1)· « Τὰ πάντα ἡλλοιώθησαν πῦρ ἐν Τουρκίᾳ· ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ μεγιστᾶνες διανοοῦνται μόνον ἄρπαγας· ἡ τάξις καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἐπικρατείας· καὶ ὁ μὲν Σουλτάνος ἀπεγυμνωτὸς τοῦ ἐν τέλει, οὗτοι δὲ τὸν λαόν. Πανταχοῦ ἄρπαγαι καὶ φόνοι· οὐδεμία ἀσφάλεια τοῖς ἐξωτερικοῖς καὶ τοῖς ἐμπόροις... Οἱ Ἕλληνας καταπίπτουσι καὶ τελευτοποροῦνται, κτλ. » Νομίζω τις ἀναγνώσκων ταῦτα ὅτι διέρχεται μυστικὴν τινα διακρίνωσιν τοῦ Κ. Θεοδωρίδου πρὸς τὴν Κυδωνίαν τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦ Κ. Βουλδέρ πρὸς τὸ ἐν ταῖς ἀνακτοραῖς τοῦ ἁγίου Παύλου συνοχόμενον μυστικιστομαρτύριον.

δειξε τὴν πτώσιν τῶν Τατάρων· ὅπως δὲ τάχιον νικήσωσιν αὐτοὺς οἱ χριστιανοὶ ὥπλισε Τατάρους κατὰ Τατάρων, Μογόλους κατὰ Μογόλων, ἤγειρε δὲ τὸν τρομερὸν Ταμερλάνον κατὰ τοῦ φοβεροῦ Τοχταμήσου. Αἱ ἐμφύλιοι αὐταὶ τῶν ἀπίστων διαστάσεις ἐχαραποιοῦν τοὺς Ῥώσους, διότι ἐπέσπειρον τὴν ἐξασθένειν τῶν ἐχθρῶν καὶ προσήγγιζον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανῶν (137, Ε). Ὅθεν καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεὸς ὑπέβαλλε τοὺς μεσημβρινοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων ἵνα κατεργάσῃται αὐτοὺς διὰ τοῦ ἀγνισμοῦ ἀξίους κρείττονας τύχης, ἐξῆγε τῆς δουλείας τοὺς ὀρθοδόξους τοῦ Βορρᾶ, ἱκανῶς ἤδη δοκιμασθέντας· ὥστε ἡ τούτων ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς δουλείας ἦν ἤδη πλήρης κατὰ τὸ 1455, διότι, ὡς βεβαιοῖ ὁ Καραμζίνος (331, Ε), κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὁ Μέγας Ἡγεμὼν Βασίλειος οὐδένα ἐτέλει τοῖς Μογόλοις φόρον, ἐπιτυχῶς δὲ ὁ υἱὸς καὶ διαδόχος αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ ἐξοπλίσας τὸν Χάνην τῆς Κριμαίας κατὰ τοῦ τῆς Χρυσῆς παρεμβολῆς, ἐξησθένει ἀμφοτέρων τὰς δυνάμεις (79, ΣΤ), ἀγαγὼν δ' ἐαυτῷ σύζυγον τὴν ἐκ Παλαιολόγων Σοφίαν (1462), γυναῖκα πολύτροπον καὶ φιλόδοξον, φέσει δὲ καὶ γένει ἐχθρὰν παντὸς Μουσουλμάνου, ἤκουεν αὐτῆς καθ' ἐκάστην ὀνειδιζούσης αὐτὸν διὰ τῶν α ἐπὶ πόσον ἔσομαι δούλη τοῦ Χάνη; (84, ΣΤ)· ἀλλ' ὁ Ἰωάννης φρόνιμος ὢν διὰ μακρῶν ὠρίμαζε τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως, τέλος δὲ πρόσφορον τὸν καιρὸν κρίνας ἐκήρυξε τὸ 1480 τὴν ἐντελῆ αὐτοτέλειαν τῆς Ῥωσσίας συντρίψας ἐπισήμως ἐνώπιον τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Χάνη τὴν εἰκόνα αὐτοῦ (132, ΣΤ), καταπατήσας αὐτὴν καὶ φονεύσας τοὺς πρεσβευτὰς πλὴν ἑνὸς, πρὸς ὃν ἀγερῶχος εἶπεν· « Ἀπὸ θι διηγησόμενος τῷ κυρίῳ σου πᾶν ὅ,τι εἶδες. » Τέλος δ' ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ Γ Ἰωάννῃ εἰς κληρονομίαν τὸ βασίλειον τοῦ Μιχαυτέκου· ἐνθα ὁ πατὴρ αὐτοῦ Βασίλειος ὁ τυφλὸς ἐκλαυσεν ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

Κἂν ἄλλο οὐδὲν διδάγμα ἤθελον πορισθῇ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου, ἢ ἀνάγνωσις ὁμῶς τοῦ διηγεοῦς τούτου ἐπὶ δύο καὶ ἡμισυν αἰῶνας δουλείας μαρτυρολογίου ἐστὶ μάθημα διδασκτικώτατον ἵνα, τὰς ἰδίαις αὐτῶν περελθούσας συμφορὰς ἀναμνησκόμενοι, τὰ παρόντα στέργωσιν, εὐγνωμοσύνης ὕμνους ἐκπέμποντες τῷ Κυρίῳ, παρασκευάζωνται δὲ καὶ ἀνδρίζωνται τὰς βελτίους προσδοκῶντες τύχης, ὡς πάντως δώσει αὐτοῖς ὁ Ὑψίστος, ἂν ἀξιοὶ ᾧαι τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ εὐνοίας, ἐπιλέγοντες τὸ σύμβολον, μεθ' οὗ περιέβαλον τὸν σταυρὸν τῆς τιμῆς· « Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδοχάσται ἐν ἰσχύϊ. »

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον παράλληλον εὐρίσκωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δύο ὀρθοδόξων ἔθνων. Ἡ κίβωτός ἡ τὴν ἐθνικὴν ἀμφοτέρων ὑπαρξίν περιλαμβάνουσα ἦν ἡ τῆς ἁγίας αὐτῶν Ἐκκλησίας, φύλακες δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης Πρακαταθήκης οἱ Λεῦται. Ὁ κλῆρος τῆς Ῥωσσίας παρεμύθησε, περιέσωσε καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Ῥωσσίαν· ὁ κλῆρος τῆς Ἑλλάδος πα-

ρηγόρησε, διεφύλαξε καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κλῆρος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς μύστης τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας γνωρίζει πάντοτε τοῖς ὑπ' αὐτὸν πνευματικοῖς τέκνοις τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ τῆς ἀληθείας γνῶσις ἐλευθεροῖ κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν· « Καὶ γνῶσεσθε τῆς ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. » Οὐδεὶς τότε μᾶλλον τοῦ κλήρου (γράφει ὁ Καραμζίνος 138, ΣΤ) ἐσπούδαζε περὶ τὴν ἀπόσειν τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, οὐδ' ἰσχυρότερον ἀπαδείκνυε πόσαν ἦν ἀναγκαία ἡ διὰ ζήλους τῆς ἐλευθερίας ἀνάκτησις. « Ἢ! συνιστῶμεν πᾶσι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βηρσιανοῦ. Ὅποια ἐν αὐτῇ δύναμις λόγου, ὅποια δὲ παρρησία πρὸς τὸν βασιλέα. » Ἡγεμὼν, τὸ αἷμα τοῦ ποιμνίου βοᾷ πρὸς τὸν οὐρανόν, κατηγοροῦν τοῦ ποιμένου. Ἀλλὰ παῖ εὐρήσεις καταφύγιον; ποῦ δὲ βασιλεύσεις ἀπολέσας τὸ ἐμπιστευθέν σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμνιον; Ἀπόθου πάντα φόβον καὶ κραταιοῦ ἐν Κυρίῳ. Εἰς θείσει χιλίους, δύο δὲ διώξουσι μυρίους, οὐκ εἰσὶν οἱ θεοὶ αὐτῶν ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν! Ὁ Κύριος θανατοῖ καὶ ζωοποιεῖ. Αὐτὸς δώσει δύναμιν τοῖς σοῖς μαχηταῖς » κτλ. Ἡ θαυμασία αὕτη ἐπιστολὴ ἡ ἐμπλὴς θείας χάριτος καὶ πλήρης φιλοπάτριδος ἀρετῆς τέσσαρας ὅλας πληροὶ σελίδας (141—144, ΣΤ), διὰ δὲ τὸ τασσῶτον μακρὸς αὐτῆς οὐ δυνάμεθα ἀντιγράψαι αὐτὴν πᾶσαν. Τοιαῦται διδασκαλαί, τοιαῦτα κηρύγματα ἔφερον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκάστοτε καταστροφὴν τῶν Τατάρων, ὡς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνις ὁ σταυρὸς ἐν χερσὶ καὶ ὁ θεῖος λόγος ἐπὶ τοῦ στόματος τῶν ταπεινῶν ἱερέων τῆς Ἑλλάδος ἐθαυματούργουν συντρίβοντες τὰς ἀλύσεις τῆς δουλείας καὶ ὑπλίζοντες χεῖρας ἀπείρους εἰς τὸ κινεῖν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἐπὶ δὲ καὶ ἄλλως ὑπηρετεῖ ὁ κλῆρος τῆς Ῥωσσίας τῇ Πατρίδι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ διὰ τοῦ παρρησιασμοῦ τῶν ἀποστολικῶν ἀρετῶν· διὰ τῆς φιλάνθρωπίας ἐποιεῖτο τὴν κατάκτησιν τῶν ὑπερβορείων, τῶν ἀγρίων τῆς Σιβηρίας, τῶν βαρβάρων τῆς Ἑω λαῶν. Οὐδεὶς ἐστέναξέ ποτε διὰ τὸν Θεὸν τῶν Ὀρθοδόξων· ἐνῷ δὲ οἱ τοῦ Πάπα κατηχηταὶ περιέρχονται γῆν τε καὶ θάλασσαν ὅπως ποιήσωσιν ἕνα προσήλυτον, πῦρ καὶ σίδηρον, ἢ χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν προσφέροντες, ἐπανέρχονται δ' οἰκοὶ ἢ ἀπρακτοὶ, ποιήσαντες ἐρήμους καὶ ἀφίνοντας ὁλοκαυτώματα ἀνθρώπινα τῆς βαρβαρότητος αὐτῶν μνημάσυνα, διότι ἡ ἱστορία μνησικακεῖ τοὺς ἀπανθρώπους ἀνθρώπους, ἢ σαγηνεύσαντες πονηρὸν τινα καταστρατηγήσαντα αὐτῶν, ὅπως τῆς ὑπεσχραμένης ἀμοιβῆς τύχη, οἱ ἱερεῖς τῆς ὀρθοδόξιας τούναντίον οὐδένα βιάζουσιν ὅπως εἰσελθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος, οὐδὲν ὑπισχνούνται, εἰμὴ ἀρετὴν ἐπὶ τῆς γῆς συνιστῶντες, τὴν ἀμοιβὴν ἐν τῷ οὐρανῷ προσδοκᾶν διδάσκουσιν. Οὕτως ἐφωτίσθησαν ἀπᾶσαι αἱ ἀπέραντοι τῆς Ῥωσσιακῆς Μοναρχίας ἐκτάσεις, αἱ ὡς ζώνη ἀπὸ τῆς ὁσφύς μέχρι τῆς παγετώδους κορυφῆς τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου περιζωννύουσαι τὸ βέ-

ρειον ἡμισφαίριον. Οὐδεὶς ἐκλυσε διὰ τὸν Χριστὸν τῶν ὀρθοδόξων, πλείστοι δ' εὗρον παρηγορίαν καὶ σωτηρίαν πιστεύσαντες εἰς αὐτόν.

Τοιαύτην ἄγραν διχοφύγουσαν αὐτὸν βλέπων ὁ λεγόμενος διάδοχος τοῦ ἀλίκως Πέτρου τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος ὡς εἰκὸς ἐπωφθαλμία. Ὁ Καραμζίνος δικηγούμενος τὰς ἀποπείρας μετ' ὀρθοδόξου τινος καί λίαν δικαίας ἐθνικῆς φιλοτιμίας καταδεικνύει τὸ ἀτελεσφόρητον αὐτῶν. Κἂν ὀλίγην δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν χρονογράφον Νέστορα, κἂν μὴ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθές ὅτι ὁ Βλαδίμιρος πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ ὁποῖαν ν' ἀσπασθῇ θρησκείαν ἐζήτησε νὰ μνηθῇ καὶ γνωρίσῃ πάσας, ἐφ' ᾧ καὶ συνέρρευσαν εἰς Κιέβον Ἰουδαῖοι καὶ Μωαμεθανοὶ, Ὀρθόδοξοι καὶ Λατικοὶ (212, Α), διότι φρονοῦμεν ὅτι ὁ Βλαδίμιρος καὶ ὑπὸ τῆς μάμης Ὀλγας κατηχηθεὶς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἐκείνου ὑπηκόων ὀρθοδόξους ἔχων, ἐπειδὴ εἰς καὶ πλέον εἶχε παρέλθει αἰὼν, ἀφ' ἧς ὁ χριστιανισμὸς εἶχεν εἰσελάσει ἐν Ῥωσσίᾳ διὰ τοῦ Ασκάλδου καὶ Δίρου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν, τέλος δὲ καὶ ἀναγκασόμενος ἴσως νὰ εὕρῃ παραμυθίαν εἰς τὴν καταμαστιζούσαν αὐτὸν τύψιν τοῦ συνειδότος, δι' ἧς κατὰ τοὺς πρώτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνους διέπραξεν ἀθεμιτουργήματα, ἣν ἤδη διατεθειμένος πρὸς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ μεγαλεπήβολος καὶ περιώνυμος Πάπας Γρηγόριος ὁ Ζ', ὁ φοβερὸς Ἰλδεβράνδος (1073), ὡς προσφορωτάτην εὐκαιρίαν ἐδράξατο τὴν παρ' αὐτῷ καταφυγὴν τοῦ Ἡσιασλάδου, φυγάδος καὶ ἀποδλήτου τοῦ Ῥωστικοῦ θρόνου (84, Β), καὶ ἔγραψε τὴν κατὰ τὰ εἰθισμένα αὐτῷ ἀλαζονικωτάτην ἐκείνην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μέγαν Ἡγεμόνα τὸν κατέχοντα τὰ σκῆπτρα, δι' ἧς διέτασσεν αὐτὸν ἵνα παρὰ χωρήσῃ τῷ Ἡσιασλάδῳ τὸν θρόνον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐν Ῥωσσίᾳ προσέειπε τῷ γράψαντι. Ὁ Ἰλδεβράνδος ἀνέζησεν ἐν Ἰννοκεντίῳ τῷ Γ' (1203), ἀλλ' ὡς ὅλην ἀπάντησιν ὁ τοῦ Πάπα ἀπόστολος, ὁ πόλεμος καὶ κράτη αὐτῷ παρὰ τοῦ Πάπα ὑπισχνούμενος, ἔλαβε παρὰ Ῥωμανοῦ τοῦ ἡγεμόνος, σπασαμένου ὑπερηφάνως τὸ ξίφος, τὴν ἐξῆς· «Τοιοῦτόν τι ἔχει ὁ Πάπας; ἐν ᾧ φέρω αὐτὸ ἐπὶ τῆς ζώνης μου, οὐδενὸς ἐτέρου χρήζω· μιμούμενος δὲ τοὺς προγόνους ἡμῶν, τοὺς μεγαλύνοντας τὴν Ῥωσικὴν χώραν, ἀνταλλάσσομαι τὰς πόλεις δι' αἵματος» (108, Γ). Ἡ Ῥώμη ὅμως ἂν ἤτταται οὐδόλως ἀπανοίξει· ἐφ' ᾧ αὖθις (1227) ὁ Πάπας (τότε ἦν Ὀνόριος ὁ Γ', ἀλλ' ἀδιάφορον τίς ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καθήμενος, διότι ἐν μόνον πνεῦμα κυριεύει ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Α' (590) μέχρι Πίου τοῦ Θ') ἐπέστειλε τοῖς ἡγεμόσι τῆς Ῥωσσίας εὐμενῇ λίαν ἐπιστολὴν ὑπισχνόμενος αὐτοῖς εἰρήνην καὶ εὐλογίαν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας (240, Γ)· ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ ἀκούων. Ἐταπεινώθη ἡ Ῥωσσία καὶ ἀνεζωπυρήθησαν τοῦ Πάπα αἱ ἐλπίδες, κατακτητὰς δὲ καὶ ταπεινωθέντας νὰ σαγηνεύσωσιν ἡλπίζον οἱ τούτου ἀπόστολοι Καρπίνος καὶ ἄλλοι (38, Δ), ἀλλ' ὁ ἔμψρων τῆς Ῥωσσίας ἡγεμὼν Δανιὴλ, λαμβάνων εὐχετικὰς ἐπιστολάς καὶ στέμματα παρὰ τοῦ Πάπα ἀπῆλτα·

«Ἀπαιτῶ στρατὸν, οὐχὶ δὲ διάδημα, μάταιον καλωπισμὸν, ἐν ᾧ κατακρατοῦσιν ἡμῶν οἱ βάρβαροι» (49, Δ). Νέκι πρὸς τὸν Νεβαϊκὸν ἀπόπειραι, ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων Ἀλέξανδρος ἀπεκρίνατο· «Γινώσκοντες τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ παραδεχόμεθα τὴν ὑμετέραν» (64, Δ). Ἀπεπλάνησαν μὲν οἱ Λατίνοι Βολεσλάον τὸν τῆς Γαλικίας ἡγεμόνα, ἀλλὰ τὸ προσηλυτιστικὸν τῆς Ῥώμης πνεῦμα ὥθησεν αὐτὸν εἰς τοιαῦτα ἀθεμιτουργήματα, ὅπως ἐκδιέσῃ τοὺς ἰδίους ὑπηκόους πρὸς ἐξόμωσιν τῆς ὀρθοδοξίας, ὥστ' ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐγένετο θῦμα τῆς ἐαυτοῦ θρησκομανοῦς ἀποστασίας (240, Δ). Τοσαῦται ἦται ἔδει ἵνα πείσῃσι τὴν Ῥώμην ὅτι μάτην προσπαθεῖ, ἀλλ' αὕτη ἐκπαλαὶ ἀσπάζομένη τὴν κακοῦθι ἀρχήν, ὅτι ὁ τοῦ σκοποῦ ἐριέμενος στέργει τὰ μέσα, καὶ ὅτι πᾶν μέσον καλόν ἐστιν, ἂν ὁ σκοπὸς καλὸς, συνεμάχισε διὰ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ ΙΒ' (1341) πρὸς τὸν αἰμοχαρὲς Οὐσβέικην, ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας πλούσια ἀντήλλαξε δῶρα πρὸς τὸν Χάνην τῆς Ταταρίας καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ! (246, Δ)· ἐξώπλιζε δὲ συγχρόνως ὁ Πάπας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων Ῥώστων ἄλλον χριστιανὸν μὲν λεγόμενον ἡγεμόνα Μάγνον τὸν τῆς Σουηδίας, κατ' οὐδὲν ὅμως τῶν κακουργημάτων ἀπολειπόντων τοῦ Οὐσβέικη (253, Δ), ἀλλὰ καὶ ὁ Μάγνος κατρησχυμένος ὑπέστρεψεν ἀπρακτος ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Νοβογοροδιῶν ἐκστρατείας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη ἀκμαίως εἶχε τότε τὰς δυνάμεις, ταπεινὴ δὲ καὶ ἐξυτελισμένη ἡ ὀρθοδοξία, τὰ δὲ δύο ὀρθόδοξα κράτη, ἡ Μόσχα καὶ τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ ζυροῦ ἵσταντο ἀκμῆς, ὅτε παντελοῦς ὀλέθρου ἀπειλοῦντος ἀμφοτέρω. Ἐν τοιοῦτοις ὄντων τῶν τῆς ὀρθοδοξίας πραγμάτων καιροῖς συνεκροτήθη ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδος, ἐν ᾗ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προήδρευεν, ἀλλὰ πνεῦμα πονηρὸν ὑπερήνορος κεφαλῆς, τῆς Παπικῆς, κατῆρχε τῶν προθεβουλευμένων ἐν Βατικανῷ βουλῶν τῆς Συνόδου. Ἐκεῖ καὶ Ἰσιδωρος ὁ τῆς Ῥωσσίας συνεκλήθησεν, οὐχὶ μετὰ Μάρκου τοῦ Εφέσου, ἀλλὰ μετὰ Βησσαρίωνος τοῦ Νικαίας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀπεπλανήθη. Καὶ ἐπέτυχε μὲν ὁ Πάπας τοῦ σκοποῦ τῆς ἐξ ἀνάγκης ἐνώσεως, ἣν ὡμολόγουν οἱ ἅλγιοι ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι, ἀλλ' ὁ Μάρκος ἀνίστατο καὶ οὐχὶ ὑπέγραψε τὸν ὅρον τῆς συνόδου, ὅπερ μαθὼν ὁ Πάπας ἐξεμάνη ἀναβῶν· «Ὅθεν οὐδὲν ἐποιήσαμεν» (269, Ε)· ἀπῆται δ' ὕστερον παρὰ τοῦ αυτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ἵνα ἐκδιέσῃ καὶ τοῦ Μάρκου τὴν ὁμολογίαν, ἀλλ' ὁ συνετὸς Μάρκος προῖδων τὸν διωγμὸν ἐφυγε κρυφά καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν διέσωσεν.

Ὁ δὲ Ἰσιδωρος ἐπανέστρεψε διὰ Κιέβου εἰς Μόσχαν. Συγκινητικὴ ὄντως σκηνὴ ἔλαβε χώραν ἐν τῷ ναῷ, ὅτε παρέστη ὁ Μητροπολίτης Ῥωσσίας προπορευομένου σταυροῦ λατινικοῦ εἶδους καὶ τριῶν ἀργυρῶν ποιμαντορικῶν βᾶδων· ἡ ἐκπληξὶς ὑπῆρξε μεγάλη, μεῖζων δ' ἐγένετο, ὅτε δοήκουσαν αὐτοῦ μνημονεύσαντος ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα ἀντὶ ἐκείνου τοῦ Πατριάρχου, ὅτε δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱεουργίας ὁ τοῦ Ἰσιδώρου διάκονος

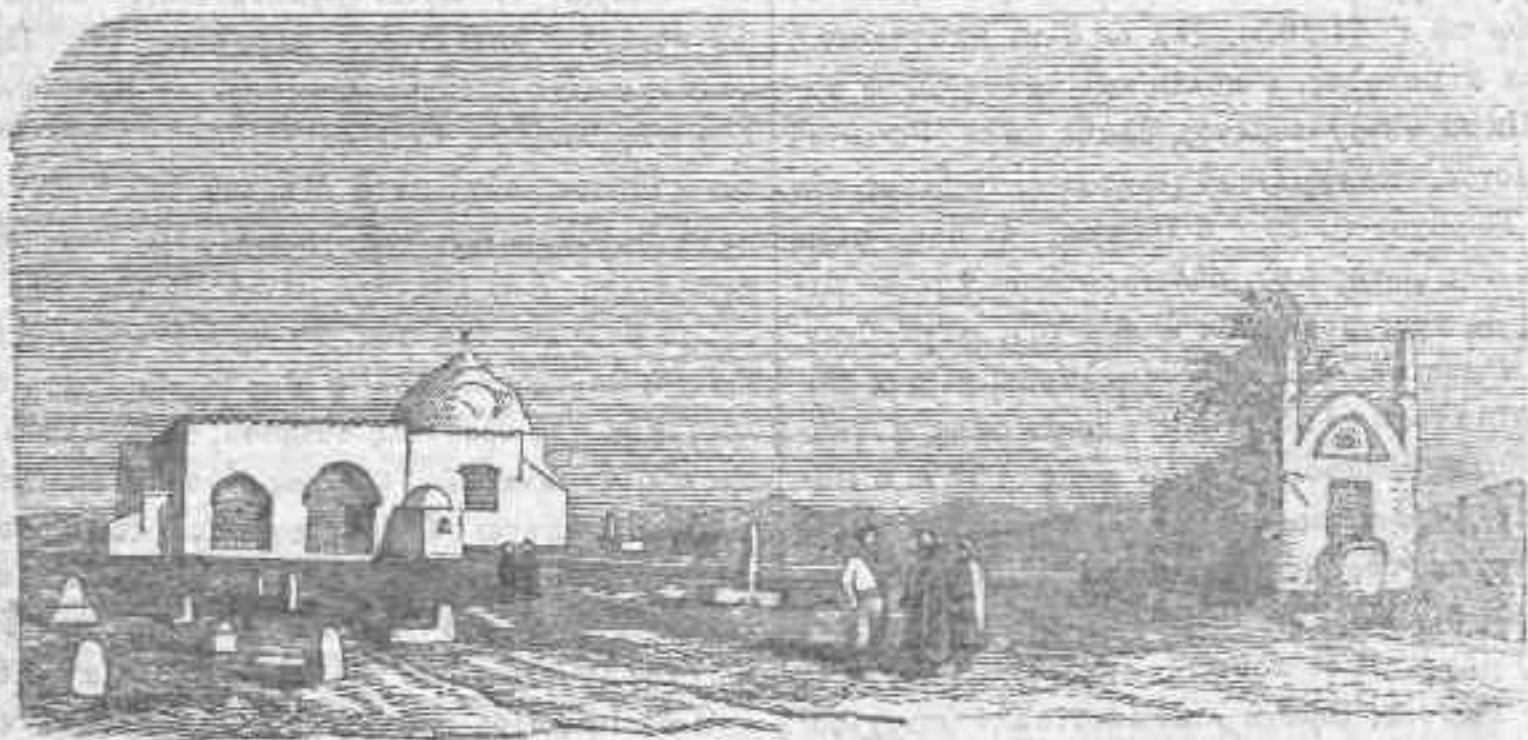
ἀνέγνω τὸν ὄρον, ἡ μᾶλλον τὸ παπικὸν θέσπισμα τῆς ἐν Φλωρεντίας συνόδου, πάντες Ἐπίσκοποι τε καὶ λαὸς συνεσχέθησαν τὴν φωνὴν ὑπὸ τῆς ἀκρας ἀγανακτικῆτος. Τότε, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ καὶ βαθεῖα εὐγῇ ἠκούσθη ἡ τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος φωνή, ἥτις καταπολεμήσασα τὸν ὄρον, καὶ τὸν Ἰσιδώρον λυμεῖνα τῆς ὀρθοδοξίας ἀποκαλέσασα, συνεκάλεσε σύνοδον, ἥτις καθήρεσεν αὐτὸν καὶ κατέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Τσουδόβου (275, B), ὅπως μετακληθεὶς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ὁ Ἰσιδωρος ἐδραπέτευσε καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἐνθα τῇ τοῦ Καρδινάλιου περιουσιθεῖς πορφύρα συνεκάθησε καὶ ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἱερέων τούτων πριγκίπων μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Ῥώμη ἀκλόνητος ἔμενεν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ τὰς ματαίας περιβαλλενέλιπιδας, ἃς ἔτι καὶ νῦν ὑποθάλλει καὶ εἰς τὸ μέλλον οὐ παύσεται ὑποθάλλουσα. Ἀλλ' ἡμεῖς θαρρόντως λέγομεν, ὅτι εἰ ὁ Θεὸς συναντελήρῃ τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὅτε τὰ δύο ὀρθόδοξα Κράτη ὑπὸ παντοίων δυστυχιῶν κατετρώχοντο καὶ ὡς χεῖμαρροι κοχλάζοντες αὐτὰ κατέκλυζον, ἐνθεν μὲν οἱ Μογόλοι καὶ Τάταροι, ἐνθεν δὲ οἱ Τούρκοι, θέλει ἄραγε ἡ δεξιὰ Αὐτοῦ ἐγκαταλείψῃ ἀπροσάτευτον τὴν ἱερὰν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν νῦν ὅτε ἐπὶ δύο ἰσχυρῶν στηρίζεται στύλων, τῶν ὅπλων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν φώτων τῆς Ἑλλάδος, νῦν ὅτε ὁ ἱερός τῶν ὀρθοδόξων σπανὸς δύο κοσμοῖ στέμματα, νῦν ὅτε ὁ Πάπας οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἀσφαλὴς ἐστίν;

Ἡ δ' ἀληθὴς θρησκεία οὐδένα φοβηθῆναι ἔχουσα οὐδένα ὑποβλίπτει, ἐνῷ ἡ δυτικὴ ὡς τυραννοῦσα

πάντοθεν ἐχθροὺς ὄρα, οὐδεμίαν δ' ἄλλην θρησκείαν ἀνέχεται νὰ τελεῇ παρ' αὐτῇ τὰ καθ' ἑαυτήν. Πᾶσαι ὁμῶς αἱ θρησκείαι ἀνεκταὶ εἰσιν ἐν Ἑλλάδι, πάσας δὲ ἡ Ῥωσσία ἀνέχεται· τοῦτο δ' οὐ μόνον τανῦν, ἀλλ' ἐκπαλαι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀλέγου καὶ Ἰγορος (457, A). Ἡ ἐπιστολή, ἣν κατὰ τὸ 1160 ἔγραψεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νοβογορόδου πρὸς τὸν Πάπαν Ἀλέξανδρον τὸν Γ', ἀξία ἐστίν ἵνα τεθῇ εἰς παράλλελον πρὸς τὴν κατὰ τὸ 1816 γραφεῖσαν ὑπὸ Πίου τοῦ Θ' πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Μετὰ πόσης οὕτοις θρασυτητος ὑβρίζει ἡμᾶς μετὰ πόσης δὲ πραότητος ὁ Ὀρθόδοξος ποιμὴν ἔγραψεν· « Ἄγνοῶ πῶς αἱ αἱρέσεις εἰσῆχθησαν εἰς τὴν θείαν θρησκείαν, ἀγνοῶ πῶς οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν ἡμᾶς ψευδοχριστιανούς, ἡμεῖς ὁμῶς, οὐδόλως ἐκείνους μιμούμενοι, θεωροῦμεν αὐτοὺς ἀδελφοὺς, καὶ παρ' ἀπατωμένους ἐν πολλοῖς » (315—316, B). Ἀ ὅς μάρτυρας ἔσχεν ἡ Ῥωσσία διὰ θρησκευτικὸν φρόνημα ὑπὸ Ῥωσσιζῶν χειρῶν σφαγέοντας, ἀλλ' ἀμφοτέρω ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐπὶ Κιβιτῶν σφαγέοντες (209, A). Πόσα δὲ τὰ θύματα τῆς Παπικῆς φιλαρχίας; Ἡ ἱστορία ἐστιγμάτισε Κάρολον τὸν Θ' τῆς Γαλλίας καὶ ὠνόμασε δῆμιον τὸν ἐπιτελέσαντα τὰς σφαγὰς τῆς νυκτὸς τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου, ὁ δὲ Πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΓ', ἅμα μαθὼν τὰς σφαγὰς ταύτας ἐώρτασε δημοτελῶς κατὰ φωταγωγίαν τὴν Ῥώμην καὶ πανθῆρους εὐχαριστίας τῷ ἐπὶ σφαγὴν ἀγογγύστως ἀχθίντι Προβάρῳ διέταξε διὰ τὴν θρίανθον ταῦτον τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας!

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΤΑΦΟΣ ΕΥΑΣ.

Φίλε φίλτατε!

Σὲ γράφω ἐκ τῆς Τζιδόδας ὅπου περίου μεταξὺ τῶσων ἄλλων χριστιανῶν ἐσπαρήχτη ἀπανθρώπως καὶ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς οἱ ἀλίγοι. Γράφω σοι δὲ σκοπὸν ἔχω νὰ σοὶ σταίλω σχέδιον κοιμητηρίου καὶ μένου πλησίον τῶν πλῶν τῆς Μεδίνης. Λέγεται

ὅτι τὸ κοιμητήριον τοῦτο, μεταξὺ ἄλλων ἐνδοξων λειψάνων, περιέχει καὶ τὸ τῆς μητρὸς τοῦ ἀνθρώπου γένους, τῆς Εὐας. Ἀλλ' ἂν μ' ἐρωτήσῃς ποῦ θαμελιοῦται ἡ δοξα αὕτη καὶ πότε ἐγεννήθη, σε ἐρωτῶ καί ἐγώ, ποῦ θαμελιοῦται καὶ πόθεν ἐγεννήθη